

KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA SOLIQ TO'LOVLARINING AHAMIYATI

Axrorov Abbos Aslamjon o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Investitsiyalar va Innovatsiyalar kafedrası o'qituvchisi

E-mail: abbos0112@gmail.com

G'aniyev Fayzbek Abduxamid o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

iqtisodiyot fakulteti IK-524 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kichik biznesni rivojlantirishda soliq to'lovlarining iqtisodiy, moliyaviy va institutsional ahamiyati tahlil qilinadi. Kichik biznes mamlakat iqtisodiyotida bandlikni ta'minlash, aholi daromadlarini oshirish, ichki bozorni tovar va xizmatlar bilan to'ldirish hamda hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirishda muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, kichik biznes subyektlarining barqaror faoliyat yuritishi ko'p jihatdan soliq tizimining soddaligi, soliq yukining maqbulligi, soliq ma'murchiligining shaffofligi va tadbirkorlik muhitiga yaratilgan qulayliklarga bog'liq.

Kalit so'zlar: kichik biznes, soliq to'lovlari, soliq yuki, tadbirkorlik, davlat budjeti, soliq siyosati, aylanmadan olinadigan soliq, qo'shilgan qiymat solig'i, iqtisodiy rivojlanish.

Kirish

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik har qanday bozor iqtisodiyotining eng faol va moslashuvchan sektori hisoblanadi. Yirik korxonalaridan farqli ravishda kichik biznes bozor talabidagi o'zgarishlarga tez moslasha oladi, yangi ish o'rinlarini nisbatan kam xarajat bilan yaratadi, mahalliy resurslardan samarali foydalanadi va aholining tadbirkorlik faolligini oshiradi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes aholi bandligini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish, o'rt

mulkdorlar qatlamini shakllantirish hamda hududlar iqtisodiyotini jonlantirishda asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Kichik biznes rivojiga ta’sir etuvchi omillar ko‘p bo‘lib, ular orasida soliq tizimi alohida o‘rin tutadi. Soliq to‘lovlari tadbirkorlik subyektlari uchun majburiy moliyaviy xarajat bo‘lishi bilan birga, davlat tomonidan iqtisodiyotni tartibga solishning muhim vositasi hamdir. Soliq tizimi orqali davlat budjet daromadlarini shakllantiradi, infratuzilma loyihalarini moliyalashtiradi, ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya kabi sohalarni qo‘llab-quvvatlaydi. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida har bir shaxs qonunda belgilangan soliqlar va yig‘imlarni to‘lashi shartligi belgilangan .

Biroq kichik biznes uchun soliq to‘lovlarining ahamiyatini faqat davlat budjeti daromadi nuqtayi nazaridan baholash yetarli emas. Soliq siyosati tadbirkorning investitsion qaroriga, ishlab chiqarishni kengaytirishiga, ishchi yollashiga, narx shakllantirishiga va moliyaviy barqarorligiga bevosita ta’sir qiladi. Agar soliq stavkalari haddan tashqari yuqori, hisobot topshirish tartibi murakkab va soliq ma’murchiligi noaniq bo‘lsa, kichik tadbirkorlar rasmiy faoliyat yuritishdan qochishi yoki biznes hajmini kengaytirishga ehtiyotkorlik bilan yondashishi mumkin. Aksincha, soliq tizimi soddalashtirilgan, tushunarli va rag‘batlantiruvchi bo‘lsa, kichik biznes qonuniy faoliyatni kengaytiradi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va budjetga barqaror tushumlarni ta’minlaydi.

O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash kabi vazifalar muhim yo‘nalish sifatida belgilangan . Bu esa soliq tizimining kichik biznes rivojidagi rolini yanada oshiradi. Chunki kichik biznes uchun qulay soliq muhiti nafaqat alohida tadbirkor manfaatiga, balki mamlakatning umumiy iqtisodiy barqarorligiga ham xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur maqolada kichik biznesni rivojlantirishda soliq to‘lovlarining ahamiyatini o‘rganishda ilmiy-nazariy va amaliy tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini soliq siyosati, tadbirkorlik nazariyasi, davlat moliyasi va iqtisodiy rivojlanish bo'yicha mavjud yondashuvlar tashkil etdi.

Birinchidan, tizimli tahlil usuli orqali soliq to'lovlari kichik biznes faoliyatining tarkibiy elementi sifatida ko'rib chiqildi. Bunda soliqlarning davlat budjeti, tadbirkorlik xarajatlari, biznesning moliyaviy natijalari va iqtisodiy rag'batlar bilan o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi.

Ikkinchidan, qiyosiy tahlil usuli yordamida soliq to'lovlarining ijobiy va salbiy ta'sir jihatlari ajratib ko'rsatildi. Soliq to'lovlari bir tomondan davlatning moliyaviy manbasi bo'lsa, ikkinchi tomondan kichik biznes uchun majburiy xarajat hisoblanadi. Shu sababli ularning optimal nisbatini aniqlash muhim nazariy va amaliy masala sifatida qaraldi.

Uchinchidan, statistik tahlil usuli orqali O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznesning ulushi bo'yicha rasmiy ma'lumotlardan foydalanildi. Xususan, Statistika agentligi tomonidan e'lon qilingan 2025-yil va 2026-yil yanvar–mart davriga oid ma'lumotlar kichik biznesning yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulushini baholashda asos bo'ldi.

To'rtinchidan, me'yoriy-huquqiy tahlil usuli asosida O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, taraqqiyot strategiyasi va Prezidentning tadbirkorlikni rivojlantirishga oid chiqishlarida belgilangan asosiy yo'nalishlar o'rganildi. Masalan, 2025-yil 20-avgustdagi Prezident ma'lumotlarida biznesni "soya"dan chiqarish choralari natijasida 139 mingta korxonada ish o'rinlari 811 mingtaga ko'paygani qayd etilgan.

NATIJARLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, soliq to'lovlari kichik biznes rivojlanishida bir nechta muhim vazifani bajaradi. Eng avvalo, soliqlar kichik biznesning davlat bilan iqtisodiy munosabatlarini qonuniy asosga qo'yadi. Rasmiy ro'yxatdan o'tgan, soliq hisobini yuritadigan va o'z majburiyatlarini bajarayotgan tadbirkor moliyaviy tizimda ishonchli subyekt sifatida shakllanadi. Bu esa unga bank krediti olish, davlat xaridlarida qatnashish, investitsiya jalb qilish va yirik korxonalar bilan hamkorlik qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Ikkinchidan, soliq to'lovlari davlat budjeti daromadlarini shakllantirish orqali kichik biznes uchun zarur infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qiladi. Yo'llar, elektr energiyasi, ichimlik suvi, kommunikatsiya tarmoqlari, raqamli xizmatlar, ta'lim va kasb-hunar tayyorlash tizimi bevosita yoki bilvosita tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir qiladi. Agar davlat budjeti yetarli darajada shakllansa, biznes yuritish muhiti ham yaxshilanadi. Demak, kichik biznes to'layotgan soliqlar oxir-oqibat uning o'z rivojlanishi uchun ham iqtisodiy sharoit yaratadi.

Uchinchidan, soliqlar iqtisodiyotni rasmiylashtirish vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Norasmiy faoliyat yurituvchi subyektlar qisqa muddatda soliq xarajatlaridan qochishi mumkin, ammo uzoq muddatda ular bank tizimi, eksport imkoniyatlari, davlat dasturlari va huquqiy himoya mexanizmlaridan to'liq foydalana olmaydi. Rasmiy soliq to'lovchi sifatida faoliyat yuritish esa tadbirkorga barqaror o'sish imkonini beradi. Prezidentning tadbirkorlik bo'yicha ma'lumotlarida biznesni "soya"dan chiqarish choralari natijasida korxonalarda ish o'rinlari ko'paygani va ish haqi fondi oshgani qayd etilgan .

To'rtinchidan, soliq tizimi kichik biznesning investitsion faolligiga ta'sir qiladi. Soliq stavkalari, imtiyozlar, hisobot topshirish tartibi va soliq ma'murchiligi tadbirkorning yangi uskuna xarid qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi filial ochish yoki qo'shimcha ishchi yollash haqidagi qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, kichik biznesda moliyaviy resurslar cheklangan bo'lgani uchun soliq yukining har qanday o'zgarishi foyda darajasi va naqd pul oqimiga sezilarli ta'sir qiladi.

Beshinchidan, kichik biznesda soliq madaniyatining shakllanishi ham muhim natija sifatida baholanishi mumkin. Soliq madaniyati tadbirkorning faqat majburiyatni bajarishi emas, balki soliqlarning jamiyat va iqtisodiyot rivojidagi ahamiyatini tushunishi bilan bog'liq. Soliq madaniyati yuqori bo'lgan sharoitda tadbirkor hisobotlarni vaqtida topshiradi, moliyaviy intizomga rioya qiladi, yashirin aylanmalarni kamaytiradi va uzoq muddatli biznes strategiyasini shakllantiradi.

MUHOKAMA

Kichik biznesni rivojlantirishda soliq to'lovlarining ahamiyatini baholashda eng muhim masala - soliq yukining optimal darajasidir. Juda past soliqlar davlat budjeti daromadlarini kamaytirishi, ijtimoiy va infratuzilmaviy xarajatlarni moliyalashtirish imkoniyatini cheklashi mumkin. Juda yuqori soliqlar esa kichik biznesning foydasini kamaytiradi, investitsiya imkoniyatlarini pasaytiradi va ayrim tadbirkorlarni norasmiy faoliyatga undashi mumkin. Shu bois soliq siyosatida fiskal manfaat va tadbirkorlikni rag'batlantirish o'rtasida muvozanat saqlanishi zarur.

Kichik biznes uchun soliq tizimining soddaligi alohida ahamiyatga ega. Yirik korxonalarda buxgalteriya bo'limlari, soliq maslahatchilari va moliyaviy tahlilchilar mavjud bo'lishi mumkin. Ammo kichik biznesda bunday imkoniyatlar ko'pincha cheklangan bo'ladi. Shu sababli murakkab hisobot shakllari, ko'p sonli to'lovlar va tushunarsiz tartiblar kichik tadbirkorlar uchun qo'shimcha ma'muriy yuk hosil qiladi. Bunday sharoitda soddalashtirilgan soliq rejimlari, elektron hisobot tizimlari va raqamli xizmatlarning rivojlanishi kichik biznes uchun katta qulaylik yaratadi.

O'zbekiston tajribasida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha soliq yukini kamaytirish va soliq ma'murchiligini soddalashtirishga qaratilgan islohotlar olib borilmoqda. Masalan, 2022-yildagi Prezidentning tadbirkorlar bilan ochiq muloqotida biznes uchun soliq yukini kamaytirish siyosatini davom ettirish, 2023-yil 1-yanvardan qo'shilgan qiymat solig'i stavkasini 12 foizga tushirish haqida ma'lumot berilgan. Bu kabi choralar kichik va o'rta biznesning rasmiy faoliyatini kengaytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kichik biznes rivojida soliq imtiyozlarining roli ham muhim. Ammo imtiyozlar maqsadli, vaqtinchalik va samaradorlik mezonlari asosida berilishi lozim. Agar imtiyozlar aniq natija bermasa yoki faqat ayrim subyektlarga asossiz ustunlik yaratsa, bozorda raqobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli soliq imtiyozlari yangi ish o'rinlari yaratish, eksportni oshirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish, hududiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash kabi aniq maqsadlarga yo'naltirilishi kerak.

Kichik biznes uchun soliq to'lovlarining yana bir muhim jihati - moliyaviy intizomni kuchaytirishidir. Tadbirkor muntazam soliq hisobini yuritish orqali

daromad va xarajatlarini nazorat qiladi, foyda darajasini hisoblaydi, naqd pul oqimini rejalashtiradi va biznes qarorlarini aniq ma'lumotlar asosida qabul qiladi. Demak, soliq hisobi faqat davlatga hisobot berish vositasi emas, balki korxonaning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirish omili hamdir.

Biroq soliq tizimining ijobiy ta'siri to'liq namoyon bo'lishi uchun tadbirkorlar o'rtasida soliq savodxonligini oshirish zarur. Ko'plab kichik biznes subyektlari soliq qonunchiligidagi o'zgarishlarni to'liq tushunmasligi yoki moliyaviy rejalashtirishni yetarli darajada olib bormasligi mumkin. Natijada jarimalar, kechiktirilgan to'lovlar, noto'g'ri hisobotlar va moliyaviy yo'qotishlar yuzaga keladi. Shuning uchun soliq organlari, savdo-sanoat palatalari, banklar va ta'lim muassasalari hamkorligida tadbirkorlar uchun amaliy seminarlar, elektron qo'llanmalar va maslahat xizmatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Jadval: soliq to'lovlarining kichik biznes rivojiga ta'siri

Yo'nalish	Ijobiy ta'siri	Ehtimoliy muammo
Davlat budjeti	Budjet daromadlari shakllanadi, infratuzilma moliyalashtiriladi	Soliq bazasi tor bo'lsa, tushum yetarli bo'lmaydi
Biznesning rasmiylashuvi	Tadbirkor qonuniy faoliyat yuritadi, kredit va davlat dasturlaridan foydalanadi	Murakkab tartiblar norasmiylikka undashi mumkin
Investitsiya faolligi	Imtiyoz va yengilliklar ishlab chiqarishni kengaytiradi	Yuqori soliq yuki investitsiyani kamaytiradi
Moliyaviy intizom	Hisobot, buxgalteriya va pul oqimi nazorati yaxshilanadi	Soliq savodxonligi past bo'lsa, xatolar ko'payadi
Raqobat muhiti	Hamma subyektlar qonuniy asosda ishlaydi	Asossiz imtiyozlar teng raqobatni buzishi mumkin

XULOSA

Kichik biznesni rivojlantirishda soliq to'lovlari muhim iqtisodiy va institutsional ahamiyatga ega. Soliq to'lovlari davlat budjeti daromadlarini shakllantirish, infratuzilmani rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatini rasmiylashtirish,

moliyaviy intizomni kuchaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, soliqlar kichik biznes uchun majburiy xarajat bo'lgani sababli ularning darajasi, hisoblash tartibi va ma'murchiligi tadbirkorlik faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesning rivojlanishi uchun soliq tizimi adolatli, soddalashtirilgan, shaffof va rag'batlantiruvchi bo'lishi zarur. O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznesning yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulushi yuqori bo'lib, bu sohaning milliy iqtisodiyotdagi strategik ahamiyatini tasdiqlaydi. 2025-yilda kichik tadbirkorlik subyektlari iqtisodiyotdagi yalpi qo'shilgan qiymatning 52,2 foizini yaratgani ushbu sektorning real iqtisodiy salohiyatini ko'rsatadi.

Maqola natijalariga ko'ra, kichik biznesni rivojlantirishda quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi: soliq yukini maqbullashtirish, soddalashtirilgan soliq rejimlarini takomillashtirish, elektron soliq xizmatlarini kengaytirish, tadbirkorlarning soliq savodxonligini oshirish, maqsadli soliq imtiyozlarini samaradorlik mezonlari asosida qo'llash va norasmiy iqtisodiyot ulushini kamaytirish. Ana shu choralar kichik biznes subyektlarining barqaror o'sishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va davlat budjeti daromadlarining oshishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, soliq to'lovlari kichik biznes uchun faqat xarajat emas, balki qonuniylik, moliyaviy intizom, barqaror rivojlanish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimiga kirish imkoniyatini beruvchi muhim iqtisodiy mexanizmdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 30.12.2019. Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi". Lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. "Tadbirkorlik bo'yicha yangi tashabbuslar bugundanoq hayotga tatbiq etiladi". 20.08.2025.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. “Prezidentning tadbirkorlar bilan ochiq muloqoti”. 22.08.2022.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. “Tadbirkorlik rivojini yanada yuksak bosqichga ko‘tarish”. 18.08.2023.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. “Tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha ustuvor vazifalar”.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. “O‘zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti, 2025-yil yanvar–dekabr yakunlari”.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. “O‘zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsuloti, 2026-yil yanvar–mart yakunlari”.
9. G‘ulomov S.S. Tadbirkorlik va kichik biznes. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
10. Vahobov A.V., Jo‘rayev A.S. Soliqlar va soliqqa tortish. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
11. Malikov T.S. Soliq siyosati va soliq tizimi. - Toshkent: Akademiya, 2020.
12. Tojiboyeva D. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
13. Xodiyev B.Y., Shodmonov Sh.Sh. Iqtisodiyot nazariyasi. - Toshkent: Barkamol fayz media, 2020.
14. Abdullayev Y. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik asoslari. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
15. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy axborotlari. Soliq.uz.